

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

REKTOR
SALOMON GJØR

1744 – 18. oktober – 1944

SIGURD ENGELSTAD

REKTOR
SALOMON GJØR

ET MINNESKRIFT

Utgitt i anledning av 200-årsdagen
for hans fødsel den 18. oktober 1944

OSLO 1944

Morten Johansens Boktrykkeri

Trykt som manuskript.

FORORD

Når vi den 18. oktober i år kan feire 200-årsdagen for magister Salomon Gjørs fødsel, burde jo dette helst ha foregått ved en mønstring av alle hans nålevende etterkommere, men alle de vanskeligheter og hindringer som krigen legger iveien, gjør et slikt arrangement umulig. — På den annen side finner jeg det galt å la begivenheten gå fullstendig upåaktet hen. Derfor ser denne lille bok dagens lys.

Siden jeg for 8 år siden utgav familien Gjørs stamtavle, er det fremkommet endel nye opplysninger om slektens eldste ledd, men under de nåværende forhold har det ikke vært mulig å foreta en tilstrekkelig bearbeidelse av stoffet, da dette hovedsakelig måtte skje i danske arkiver.

Tidspunktet er derfor egentlig ikke inne for å offentliggjøre noget nytt om slekten Gjør, men i anledning av jubiléet legger jeg allikevel frem etterfølgende lille bidrag. Man får da nærmest betrakte det som en utvidet form for den tale der skulde ha vært holdt for vår stamfar ved en eventuell familiefest, og da kan vel utgivelsen tross alt være berettiget.

INNHOLD:

I. Slekten	Side	5
II. Magisteren	»	11
III. Rektoren	»	24
Kilder	»	45

I. SLEKTEN

I stamtavlen over slekten Gjør kunde jeg meddele at Salomon Gjørs foreldre var skomaker i Kjøbenhavn *Andreas Nicolaisen* og *Anne Mortensdatter*, men utenom det forelå der dengang ingen nærmere opplysninger om dem.

De genealogiske opplysninger som er fremkommet siden, gjelder for størsteparten disse to. Deres herkomst har vi ennå ingen rede på, men det er godt håp om at det vil skje når materialet blir systematisk gjennomgått.

Andreas Nicolaisen blir derfor fremdeles den første kjente mann av slekten. Hvis alderen ved hans død er riktig angitt, skulde han være født omkring 1691. Vi har dog ingen sikre opplysninger om ham før 17. januar 1724, da han tok borgerskap i Kjøbenhavn som skomaker. I den anledning opplyser borgerskapsprotokollen at han var født i Helsingør.

Den 15. november samme år blev han gift med enken *Maren Nielsdatter Lund*. Nærmere opplysninger om henne har man ikke, men vi tar neppe meget feil ved å anta at hun var enke etter en eller annen salig skomaker, kanskje *Andreas Nicolaisens* forrige mester. Så fikk han kanhende også en solid forretning med på kjøpet. Det finnes jo tallrike eksempler på slike avansements, særlig innen håndverkerstanden, men ofte ellers også! — Vielsen fant sted hos etatsrådinne *Maren Lemvig* på Vandkunsten, og kom derved til å bli innført i kirkeboken for Frue sogn. Ellers hørte han selv hjemme i Helliggeistes menighet og var bo-

satt i Klosterstrædet, hvor de fleste av byens skomakermestre holdt til på den tiden.

Den 20. oktober 1728 hjemsøktes Kjøbenhavn av en av de største katastrofer i byens historie, en ildebrand som raste i 3 døgn og la omtrent en tredjedel av byen i aske. Over 1600 hus strøk med, også det hvori Andreas Nicolaisen bodde. Så måtte han med sin familie, som i mellomtiden var øket med 3 barn, ta midlertidig opphold hos Dorothea, Sal: Laurids Schielderups Encke i Løngang Strædet, men flyttet senere tilbake til det gjenopbyggede Klosterstrædet, hvor han med tiden skaffet seg sitt eget hus.

Hans kone samt alle barn av dette ekteskap må være døde forholdsvis tidlig, ihvertfall overlevet ingen av dem faren.

Den 14. februar 1744 blev han i Helliggeistes kirke viet annen gang til *Anne Mortensdatter*, enke efter skomaker *Salomon Petersen* i Klosterstrædet. Som man ser, er tendensen til å holde sig innen standen temmelig utpreget! Om henne vet vi forøvrig bare at hun tilhørte den tyske menighet i Kjøbenhavn.

I dette ekteskap fødtes 2 sønner, *Salomon* og *Nicolai*, som begge i barneårene antok slektsnavnet *Gjør*. Hvordan guttene er kommet på dette underlige navn, er imidlertid en gåte, som vel aldri blir løst. Nogen lokalitet av dette navn eksisterer ikke, men jeg har alltid tenkt mig at det kunde være avledet av et sammensatt stedsnavn, *Gjørup* eller lignende. Efter de opplysninger som nu foreligger om *Andreas Nicolaisen*, er jeg imidlertid tilbøielig til å tro at det simpelthen er laget av de 3 siste bokstaver i navnet *Helsingør*! Dette er en tanke som har falt mig inn, men den står kanskje ikke for et skarpt filologisk søkelys. Jeg fremsetter den imidlertid herved, og så får familiens filologer slåss om den, hvis de har lyst! —

Vi tør gå ut fra at *Andreas Nicolaisen* har skjøttet sitt enkle arbeide med flid og omhu, og har lagt daler til daler,

så han til slutt blev en forholdsvis holden mann som bl. a. satt med sitt eget hus til 2000 riksdalers verdi. Sønnene fikk nok heller ikke lov til å drive dank, men måtte tidlig hjelpe til på verkstedet så godt de kunde. Som et varig minne om denne tiden bar Salomon Gjør siden et dypt arr i høire tommelfinger efter et sylstikk, og det ser således nærmest ut til at han har vært kjevhendt.

Faren har sikkert vært i besiddelse av en god slump opdrift på guttenes vegne, og mens han satt ved sin lest og plugget sko, har det nok mangen gang vært hans drøm at de skulde nå litt lenger her i verden enn han selv. Anskaffelsen av et familienavn peker også i den retning.

Selv fikk han dog ikke oppleve dette, da han døde flere år før sønnene blev voksne. Annet var vel heller ikke å vente. Andreas Nicolaisen var over 50 år gammel da han blev gift for annen gang, og han døde 69 år gammel i 1760 uten forutgående sykdom, rimeligvis av slag. Han blev begravet den 29. januar på Helliggeistes kirkegård.

I hvor stor utstrekning dette dødsfall har grepet inn i den lille families skjebne, er ikke godt å uttale sig om nu. Sønnen Salomon var da snart ferdig med sin skolegang og fortsatte uforandret. Om Nicolai også var begynt i latinskolen kan ikke med bestemthet sies, men han har isåfall avbrutt skolegangen og fortsatt farens virksomhet. Anne Mortensdatter fikk tillatelse til å sitte i uskiftet bo, men da hun en tid senere ønsket å inngå et nytt ekteskap, blev der foretatt et samfrendeskifte, som blev sluttet den 26. januar 1761. Boets viktigste aktiva var huset i Klosterstrædet, 2000 rdl., samt innbo og løsøre for 200 rdl. Men det var ikke så lite gjeld, 1400 rdl., som vel for en del skyldtes dødsfallet og nedgang i fortjeneste som følge av dette. Av de tiloversblevne 800 rdl. tilfalt de 400 moren og den annen halvpart guttene til deling. Hun forhøiet dog selv deres arveparter, så de fikk 250 rdl. hver.

Da de begge var umyndige, blev skomaker Nicolai Si-

monsen*) innsatt som deres verge. Han oppgis å være deres søskenbarn og eneste pårørende. Om dette slektskap har vært på farens eller morens side, fremgår imidlertid ikke av papirene, men på grunn av fornnavnet ligger det nær å anta at han har vært en brorsønn av Andreas Nicolaisen. —

Den 1. april 1761 giftet Anne Mortensdatter sig for 3. gang med *Daniel Müller*, som også var velaktet skomakermester i København. Denne lykkelige begivenhet skylder vi Salomon Gjørs første trykte arbeide, et bryllupsdikt i høittravende og på samme tid temmelig naiv stil. Diktet sies å være «kierligst og skyldigst opsat af Brudens tvende lydigste Sønner Salomon Andreas [og] Nicolai Andreas Giør», men da det for en stor del er holdt i jeg-form og er spekket med bibelske og andre lærde citater og billeder, tør vi gå ut fra at det i sin helhet skyldes den eldste sønn, som da gikk i mesterlectien på Vor Frue skole. Som en kuriositet vil jeg citere noen linjer av diktet:

I Dag Gud læger selv os, som han havde saaret,
I det vaar Moder han en Mage har udkaaret,
En dydig Mage, som kand lætte Sorgens Steen,
Som Hendes og vaar Siel har voldet Hierte-Meen.
Han dybt os saarede, vi høylig end begræder
Vort store Tab, dog han paa nye igien os glæder,
Han med Hr. Brudgom nu som er saa dyderiig
Vor Moder trøster, see dog hvor forunderlig!
Vor Fader fulgte vi til Gravens Roe og Giemme
Med Sørge-Sang, men see i Dag vi skal istemme
Et Fryde-Skriig, der jo paa Grav og Brude-Seng
Er stor Forskjæl; thi bør vi slaae paa anden Stræng.

Man kan vel egentlig ikke kalle dette særlig høitliggende poesi, men det er ihvertfall godt ment! Det ser ut til at

*) Fra Københavns Stadsarkiv har jeg fått følgende opplysninger om ham:

Lars Nicolai Simonsen fikk borgerskap som skomaker 25. oktober 1751. Den 29. april 1761 blev han viet til *Inger Marie Jonassen*, som var hans annen hustru.

guttene har vært vel tilfredse med morens parti, og at de har gledet sig over at familieforholdene igjen er kommet inn i fastere former.

Men herligheten varte ikke lenge. Daniel Müller døde allerede året etter, hvilket foranlediget et nytt dikt av Salomon Gjør, dennegang alene: «Da Daniel Møller, Skoemager i Kiøbenhavn, blev 23. Juli 1762 ledsaget til Hellig Geistes Urtegaard».

Utførligere opplysninger om Daniel Müller har jeg ikke for tiden, og kjenner heller intet til Anne Mortensdatters videre skjebne.

*

Før jeg går over til en nærmere omtale av Salomon Gjør, vil jeg imidlertid meddele de opplysninger som foreligger om hans bror *Nicolai Gjør*.

Han blev født i 1747[?] nøiaktig dato kjennes ikke. Som nevnt kom han til å fortsette farens håndverk, og blev den 27. februar 1768 optatt i Kjøbenhavns skomakerlaug. Både i folketellingen for 1787 og for 1801 opføres han som bosatt i Klosterstrædet no. 60, der rimeligvis har vært farens gamle gård.

Han døde i 1808 av brystsyke, og blev begravet den 2. mai på Helligaands kirkegård. Det opplyses da at han til- like var stadstambour for Kjøbenhavn. Salomon Gjør skal alltid ha omtalt ham som «min Broder, Professionisten i Hovedstaden».

Nicolai Gjør var gift 2 ganger. Første gang betalte han kopulasjonspenger den 18. september 1769 for vielse i Nikolaj sogn, men da kirkeboken er brendt, finnes ingen nærmere opplysninger om dette ekteskap, ikke engang navnet på hans første hustru. Hun etterlot sig visstnok ingen barn.

2. gang betalte han kopulasjonspenger den 10. november 1778 for vielse i Helliggeistes sogn, men heller ikke denne vielse er funnet i kirkeboken. Hans 2. hustru het imidlertid

Christence Fogt. Ifølge folketellingenes aldersoppgave må hun være født omkring 1756. Når hun døde vites ikke, men hun overlevet mannen.

Følgende barn kjennes:

1. *Christian*, f. ca. 1779.
2. *Ane Cathrine*, f. ca. 1782.
3. *Julie Marie*, f. ca. 1785.
4. *Maren Christine*, f. ca. 1788.

Av disse opføres bare de to siste i 1801, men det er jo ikke noget iveien for at de to eldste barn kan ha opholdt sig annetsteds på det tidspunkt. Enken fikk tillatelse til å sitte i uskiftet bo, så vi får dessverre heller ikke ad den vei vite om det har vært flere barn ilive.

Da disse personers senere skjebne er fullstendig ukjent, og da det ikke foreligger opplysninger om noen dansk slekt av navnet Gjør, synes denne gren å være utdødd allerede med denne generasjon.

II. MAGISTEREN

Salomon Gjør blev født den 18. oktober 1744. Han blev døpt i Helliggeistes kirke den 22. samme måned, og opkalt efter morens første mann, Salomon Petersen.

Sin første undervisning fikk han av en hr. Bjørnfeldt, sannsynligvis den Peder Bjørnfeldt som, efter å ha tatt teologisk eksamen i 1731, nedsatte sig som skoleholder i Vor Frue sogn i Kjøbenhavn. Den 22. august 1757 blev han innsett i 6. lectie i Vor Frue skole, og herfra blev han dimittert til Universitetet i 1762. Til privatpræceptor valgte han professor i gresk, Caspar Frederik Munthe, hvilket skulde tyde på at han allerede fra begynnelsen av hadde tenkt å slå inn på det filologiske studium, selv om han efter tidens skikk nok også har smakt endel på andre videnskaper, kanskje særlig filosofi og teologi.

Den 26. juli 1763 tok han baccalaureusgraden med karakteren laud, men om hans studietid forøvrig har man ikke mange opplysninger. Den senere biskop N. E. Balle, som var et år eldre og kjente ham i denne tiden, sier i 1789 at han «udmærkede sig ved roesværdig Fremgang i sine Studier og saavel som ved Sædelighed og god Opførsel». En tid var han alumnus ved Kommunitetet, hvor verdige trenende studenter — efter bestått adgangsprøve — helt fra kong Fredrik II's tid hadde nydt godt av fritt opphold. Men det hørte visse forpliktelser med til dette gode. En av disse var å ta del i de daglige disputerøvelser som blev avholdt, og engang imellem også mere høitidelige disputaser, hvori alumnene efter tur offentlig måtte forsvare innleverte av

handlinger. Salomon Gjør holdt sin disputas i 1765 over temaet: «Niphilerne, eller kjempene som levet før syndflo- den», med utgangspunkt i Genesis, kap. 6. 4. Hans latinske avhandling ved denne leilighet kom også ut i bokform samme år.

Senere hører vi ikke noget om ham før han den 30. juli 1770 optrær som respondent ved en disputas av professor i filosofi, Børge Riisbrigh. Disputasens lange, innviklede latinske tittel går i korthet ut på at det her gjaldt drøftelser «hvorved et og annet kapitel eller punkt av filosofien, sær- lig den nyere, synes å kunne belyses noget».

Nogen avsluttende eksamen for det filologiske studium eksisterte ikke på den tid, og i og med denne disputas synes Salomon Gjørs studietid å være forbi. —

Samme år, eller kanskje først etpar år senere,*) blev han ansatt som hører i 4. lectie ved katedralskolen i Roskilde, og i 1788 blev han 5. lectie-hører samme steds. Han sier selv et sted at han «med Hengivenhed har ofret sig til Skolefaget» fra sin tidligste ungdom, og det ser også ut til at han er gått inn for sin opgave med liv og sjel, og forsøkte å gjøre det best mulige ut av den. Biskop Balle, som var skolens øverste myndighet, skriver i 1789, da Gjør søkte rektoratet i Kristiansand bl. a. føl- gende: «Med en ligesaa berømmelig Duelighed og Fliid [som i studietiden] haver han forestaaet sit Embede som Collega ved den latinske Skole i Roeskilde og ladet sig Disciplenes Forsømmelser være saa høist magtpaaliggende, at han endog udenfor Skoletimerne haver arbejdet med dem for at bringe dem desto videre, samt derhos givet dem Un- derviisning i det franske og tyske Sprog». — Hvad tysk- undervisningen angår, blev det ved reskript av 5. august 1785 bevilget en av hørerne 30 rdl. årlig for å lese to timer

*) S. Bloch sier i «Roskilde Domskoles Historie» at Gjør sann- synligvis overtok den hørerstilling i 4. lectie, som var blitt ledig i 1770, mens han selv sier i 1803 at han har vært lærer i 30 år.

i uken med de elever som måtte ønske det. Denne blev da overlatt magister Gjør som forestod den resten av sin tid i Roskilde.

Sin fritid brukte Salomon Gjør for en stor del til lærde studier av de klassiske forfattere, som han interesserte sig levende for, og kunde i 1785 fremlegge følgende avhandling for magistergraden: «Calumnia Religionis ex Theologia Romanorum Veterum illustrata, etc.» (Misbruk av religionen, belyst ved de gamle romeres teologi.) Da det kan ha sin interesse å se litt nærmere på innholdet av denne avhandling, skal jeg her gi et lite resymé av en meget utførlig anmeldelse av boken, i «Lærde Efterretninger» for 1785.

I innledningen peker forfatteren på at det er troen på et, over mennesket ophøiet, veldig vesen som først må sette det rå og ukultiverte menneske i den forfatning at det vil høre fornuftens stemme, lyde lover og la sine lidenskaper temme. Religionen blev derfor innvevet i statssystemet hos oldtidens folk, og gudenes offentlige dyrkelse utgjorde en viktig del av den borgerlige lovgivning og politikk. Religionen var den store maskin, ved hvilken statsmennene styrte den urolige, sanselige og selvrådige almue. Ved den satte de lidenskapene i bevegelse og styrte deres voldsomme fart dit hvor tid og omstendigheter krevet det. Men ikke sjelden blev religionen misbrukt til chikane og påskudd for egennytte og private hensikter (calumnia religionis). Snart søkte man ved den å sette sine planer igjennem og skaffe sig en betydelig rival av veien, snart søkte man, under skinn av religion, å utøve privat hevn, snart gikk vold og urettferdighet frem under hellighets maske, og man gav det utseende av å dyrke gudene, når man ofret til egne tilbøieligheter og lidenskaper; snart måtte religionen tjene som skalkeskjul og undskyldning for statsmannens uduelighet, og feltherrens feighet og forseelser.

Støttet av en mengde citater fra eldre og nyere skribenter gir han derefter i bokens syv første kapitler en nærmere

analyse av oldtidens religionssystem. Til å begynne med påvises det at hele det offentlige religionsvesen hos romerne var anlagt for å tjene staten. Prestestandens innflytelse på staten var derfor meget betydelig, og den anseelse var endog større enn senatets og konsulenes. Ved en bestemt valgordning blev det derfor sørget for å besette ledige plasser i preste-kollegiet med menn som hadde et patriotisk sinnelag og som man visste vilde anvende sin innflytelse til statens beste. — Av prestenes embeder var pontificatet det anseeligste og viktigste. Collegium Pontificum tilkom det bl. a. å fortolke lovene og avgjøre hvorledes man i de og de tilfeller skulde forholde sig. Pontifices hadde dessuten opsyn med gudsdyrkelsens ceremonier og ofringene. Ved den minste forseelse blev enhver hellig handling forstyrret, og staten satt i urolig skrekk for gudenes vrede. Pontifices måtte derfor nøie passe på at allting gikk ordentlig til. De måtte bestemme hvilke offerdyr der skulde ofres enhver guddom, på hvilke dager, i hvilke templer og med hvilke omkostninger de religiøse ceremonier skulde forrettes. De hadde også å passe på at fremmede religionsskikker ikke snek sig inn i staten. — Næst efter pontifices kom augurerne, hvis viktigste embede det var å fortolke varslene. Disse var 3 slags: De som blev tatt av visse fuglers flukt og sang, eller av lynilden, eller av offerdyrenes innvolder. Deres myndighet var stor. De kunde opheve folkeforsamlingen, befale konsulene og andre øvrighetspersoner å nedlegge sine embeder o. s. v. — Dernæst behandles quidecemvirene, som vokter og tolket de Sibyllinske bøker. De blev rådspurt i alle vanskelige tilfeller, som f. eks. når oprør truet staten, når hæren hadde lidt et betydelig nederlag i krig o. s. v. Da måtte quidecemvirene alltid ransake skriftene og siden innberette gudenes vilje og Roms skjebne. — Bokens siste kapitel behandler avhandlingens egentlige emne, misbruket av religionen ved falske fortolkninger etc., og viser med tallrike eksempler hvad dette kan føre til.

Efter å ha gått avhandlingen grundig igjennem, hengir anmelderen sig til en rekke satiriske bemerkninger om at boken skulde ha en påfallende likhet med et tilsvarende verk av den tyske professor J. C. Happach, utkommet i 1749. Planen er den samme i begge bøker, idéene de samme og citatene også for en stor del de samme o. s. v. Gjør nevner selv at han kjente til Happachs arbeide, men hadde fått dette i hende først efterat hans egen avhandling var ferdigskrevet, og han hadde da benyttet Happachs avhandling til å finpusse sin egen med. — Hertil bemerker anmelderen ironisk at «man kan bruge Filen saa længe og saa meget at der bliver lidet tilbage af det første Præg og Form».

Vi tør dog gå ut fra at anmelderens beskyldninger om plagiat er en smule overdrevet. Under arbeidet med boken hadde Gjør stått i forbindelse med professor Abraham Kall*), der var den som hadde gjort ham opmerksom på Happachs avhandling, og det er ikke sannsynlig at professoren hadde latt en fullstendig omskrivning av boken passere upåtaalt, særlig ikke i et arbeide som skulde legges frem for magisterdisputas. Og de lærde herrer ved Universitetet, som gav ham graden, hadde vel neppe lønnet et helt uverdig produkt med denne ære.

I slutten av sin omtale gjør dog anmelderen selv forfatteren følgende innrømmelse: «Forresten have vi læst dette Skrift med megen Interesse, da det afhandler et vigtigt Stykke af de saa kaldte Romerske Antiquiteter. Det vidner om megen Flid, og viser, at Forfatteren er vel bekiendt med de Ting, som høre til det philologiske Studium og Skole-Videnskaberne.» — — —

Når Roskilde-tiden til tross for Gjørs anstrengelser for å fylle sin opgave på beste måte, allikevel blev litt av et nederlag for ham, skyldes dette hans heftige temperament.

*) Deres bekjentskap skrev sig fra Kommunitetet, hvor Kall var decanus på den tid da Salomon Gjør hadde ophold der.

Han kunde besettes av et forferdelig sinne som han ikke klarte å beherske, og jo mere ophisset han blev, jo større moro hadde elevene av å erte ham op. At det da mangan gang var vanskelig for ham å holde diciplin, sier sig selv. Vi har fra to av skolens elever bevart beretninger som gir et innblikk i dette, men vi får her ta den reservasjon at vi bare hører den ene part i saken. Den ene beretning er skrevet av sogneprest og professor Jens H. Larsen, som var elev av skolen fra 1784 av, den annen av prost Daniel Peter Smith, som kom til skolen et par år efterat magisteren var forflyttet, men som gjengir et par historier slik de var blitt ham fortalt av eldre elever.

Før vi går over til anekdotene om Salomon Gjør, vil jeg imidlertid gjengi et avsnitt av prost Smith, som gir et godt lite innblikk i selve skolen og undervisningen på hans tid:

«Der var i Skolen et stort firkantet Rum med Vinduer til alle Sider, delt i 3, en Forstue, hvori et Brædeskillerum skjulte Skolens tarvelige Bibliothek, mest Autores i Svineskindsbind, og nogle nyere, som Tauber havde skaffet til eget Brug; thi Hørerne brugte ikke at læse, men derimod mere Tampen. Det øvrige Rum var atter afdeelt paatvers ved et Brædeskillerum, inden hvilket det Allerhelligste, Mesterlectien, befandt sig med et stort Catheder i Midten, hvor Rector eller Conrector thronede, og et stort Skab i Muren, som brugtes kun til Spectakler. Den øvrige Deel af Rummet var deelt ved Rækverk i 4 Baase til de 4 andre Lectier, i hvis Midte Hørerne sad paa en Træstol. I dette store Rum var 2 Kakkellovne i Midten og en Passage heelt igjennem til Mesterlectiens Fløidøre. Disse aabnede sig hver Morgen, naar Rector og Hørerne vare komne, og en Mesterlectianer snøvlede en Bøn frem, hvorpaa der brøltes et Psalmevers, og dermed begyndte Hørerne at høre, tyde og — tampe. Der kunde vel være 80 til 100 Arbeidsbier i denne Kube. De summede høit nok, men de arbeidede ikke,

og der kom meget lidt Honning og Vox ud af disse Celler. Imidlertid gik det dog nogenledes ordentlig i Rectors 3 Dage, men desto galere i Conrector Sevels 3 Dage. Dog maa bemærkes, at disse 6 Dage, hvori Skoletiden skulde være fra Kl. 8—11 og fra 2—5, reduceredes ordentligvis til 4½ Dag, eftersom Onsdag og Løverdage Eftermiddag var fri, samt Fredag Formiddag, da Disciplene skulde synge i Choret til Aftergang; men sædvanlig svandt Læsetiden endnu ind til 3½ Dag, da man bad Lov, som det heed, 2 andre Eftermiddage. Naar man saa drager en Time fra om Dagen, da Disciplene efter gammel catholsk Viis holdt Bøn, Morgen Kl. 8 og Eftermiddag Kl. 3 i Domkirken, og saa fradrager endvidere 9 Ugers Ferie om Aaret og 2 Ugers Examen, saa bliver Facit af denne lærde Underviisning endnu elendigere end i vore Bønderskoler nuomstunder [1850], og man kan begribe, at 7 Aar (som min Skolegang) var ikke 2 ordentlige Skoleaar, og Disciplenes Kundskab var saa ringe, fordi deres Dovenskab var saa stor, og Lærefag og Methode saa slet, at nogle gik 12 Aar i Skole, d. e. legede først, røg Tobak (jeg fra mit 13de Aar), siden havde Skjæg paa Hagen, legede Kjærester, drak Brændeviin og spillede Polspas, indtil — de enten afgik bag ud til Boutiker, Søen og Haandværk eller dimmiteredes og fik Karakteren reject, der kostede Rector en Mulct af 20 Rdlr.» —

I denne skole tilbragte altså Salomon Gjør 19 år av sitt liv som hører, og det har sikkert ikke vært nogen lett tid for ham, men dette skyldes som sagt for en stor del ham selv. Begge de nevnte beretninger samstemmer i at han var «almindelig forhadt» på grunn av sitt pendantseri og sin prylelyst, og det føies også til at han blev «gjort Nar af og foragtet formedelst sitt partiske Forhold mod Disciplene». Så lenge de kunde sine lekser og fortolket klassikerne efter magisterens opskrift, gikk alt vel og bra, men så snart man forsøkte sig med ord og vendinger som ikke falt i magisterens smak, vanket det skjenn og siden pryl. Ja, det

hendte endog at eleverne blev straffet fordi de forsømte hans frivillige undervisning udenfor skoletiden!

Professor Larsen skildrer magisterens «Statur» således: «Middelhøjde, spinkel af Lemmer, sort Haar, en Pung i Nakken og en stiv Hesteskofrisur med to Bukler, og en trekantet Hat. Om Sommeren en grøn meleret Kjole og Vest, sorte Embses Knæbuxer, stærkt op strammede Fedtlærs Støvler paa de tynde Been, og et Spankrør i Haanden. Som Overkjole snart en graa Frakke, snart, navnlig i de sidste Aar, en æggegul nupret Frakketøjs (Coathings) Frakke med gule Snorer. Den havde han den Fordel af, at den forskaffede ham Prædikat af Magister 'Æggesøbe'.» — Som vi har sett, var dog dette med spanskrøret et trekk han havde felles med de fleste av sine kolleger, og riset står jo også som det faste symbol på den tids skoletukt.

Magisteren var en stadig skive for guttenes ertelyst. Særlig var mesterlectianerne ille. Da disse ikke lenger hadde ham til lærer, hadde de mindre å frykte av ham og kunde derfor så godt som uhemmet gi avløp for sitt hat til ham. «Magister Stump» kalte de ham, og når de kunde komme til, skrålte de følgende smukke nidvers:

Stump, Stump, Stump!
Magister Stump! vogt vel Din Gump! — —

Som oftest var nok de løier som blev gjort med magisteren av den sort som skolegutter i almindelighet pleier å begå, men de kunde også anta en mere personlig nærstående form: En dag magisteren kom inn i klassen, fikk han øie på en plakat som var slått op på skapdøren. Da han forlangte å få vite hvad den inneholdt, sprang en av guttene op og leste så høit at det tydelig hørtes over hele skolen, «alt under lydelig Latter, Støjen og Hujen», følgende vers:

Sylia cum Byrstis
Begtraad cum Lærea, Læstis,
Krumkniv cum Hvedsesteen,
Hambribus atqve Skopind.

At magisteren ikke likte at man på denne måte drev gjøn med hans ekstraksjon, sier sig selv, og så blev det et svare spetakkel før den skyldige blev funnet og tilbørlig avstraffet. — Et par historier av adskillig alvorligere natur skal jeg senere komme tilbake til. — —

En tredje av skolens elever som har skrevet sine erindringer fra denne tiden, er den berømte forfatter Henrich Steffens, som gikk der i årene 1785—87. Han forteller intet om slike tildragelser mellom lærere og elever, men derimot tilsvarende historier om forholdet mellom elevene innbyrdes, hvor det hersket en streng rangorden, som nøie måtte overholdes. — Av skolens lærere nevner Steffens bare den daværende rektor, magister Hans Christian Saxtorph, som han beskriver således: «Denne var en stræng, alvorlig Mand . . . Han havde Titel af Justitsraad, og lignede mere en fornem Verdensmand, end en Skolelærer. Han var høit æret i hele Staden, blev regnet til de meest udmærkede Honoratiores, og alle Discipler betragtede ham med ærbødig Frygt. Naar han, efter at Underviisningen i de nederste Klasser allerede var begyndt, skred igiennem Salen, forekom han mig saa ærværdig, Underviisningen i den øverste Klasse saa betydelig, at det forekom mig som et Mysterium, og jeg ventede de vigtigste Oplysninger over mange Tvivl, der plagede mig, af det, der blev lært bag den tynde Væg, som jeg lænede mig til.» — Saxtorph var skolens rektor fra 1773—87, altså så godt som hele tiden Gjør var ved skolen. Blandt hans viktigste fortjenester av skolen, nevnes grunnleggelsen av dens bibliotek.

Saxtorph blev i 1787 avløst av magister Johan Henrich Tauber, tidligere rektor i Horsens og Odense. Tauber var en mild og human skolemann som forsøkte å ta sine elever med det gode, og var til gjengjeld meget avholdt av disse. «Hans Blidhed og (ukunstlede) Høflighed mod Disciplene, da de tiltaltes, som man i det cultiverede Liv tiltaler unge Mennesker, uden at vise nogen Superioritet, vare i ældre

Tider paafaldende, og endnu mere, at han næsten aldrig *straffede*», skriver en av hans elever fra Odense, og dette bekræftes også ved de beretninger vi har om ham fra Roskilde.

Ved rektor Taubers tiltredelse i Roskilde forfattet Salomon Gjør et latinsk hyldningsdigt, men om hans forhold til disse sine overordnede forøvrig har vi ingen vidnesbyrd. Derimot forteller prost Smith følgende historie, som viser at han stod i et meget spent forhold til skolens conrector, magister Søren Sevel, en ulykkelig mann som selv endte sitt liv ved å skjære halsen over på sig:

«I 5te Lectie, der stødte lige op til Mesterlectiens Brædeskillerum, hvori Drengene havde boret mange huller for at see paa Læreren hist oppe, var en Hører, et Pendant til Sevel, Magister Gjør, Pebersvend som han og — fordi de gjorde Cour til samme Dame — bitre Fjender. En Dag, Mesterlectiens Disciple vare i Chor, spadserede Sevel op og ned i sit Rige og saa ret godt, at en Discipel, der var bleven tilbage, med et Pusterør pustede gjennem et Hul Ærter i Mag. Gjørs Paryk, medens denne sad og doce-rede for sin Lectie. Endelig rejser Gjør sig op for at fare op i Mesterlectien, og Drengen salverede sig med sit Pusterør ind i et Skab. Da Gjør rasende kommer ind, finder han ingen anden end Sevel. Hvem puster Ærter i min Paryk? skreg han — hva! — hva! Puster jeg Ærter i hans Paryk! raabte Sevel — og nu begyndte en Skjælden paa Dansk og Latin, indtil Gjør slaaer til Sevel, og de komme ordentlig op at slaaes, medens Parykkerne fløj i Luften. Strax samles Disciplene, slaae en Kreds om de Kjæmpende, opmuntre dem med Hurraraab, og naar de lærde Arme synes at blive trætte, puffe dem sammen paany, indtil de begge styrte omkuld, og Disciplene med alle Honneurs, Puf og Skjældsord kaste Gjør paa Døren.» —

Til slutt vil jeg referere ennu to historier, som viser forholdet mellem magisteren og elevene. Det er fremdeles

prost Smith som har ordet: «Da han nu en Aften, som Drengene vidste, kom hjem, havde Mesterlectionerne besluttet at give ham en alvorlig Revselse. Han boede ovenpaa Skolebygningen, og en Trappe med 16 Trin førte derop. 32 Disciple stillede sig nu hver med sin Hasselkjep op i Mørket, 16 paa hver Side med Benene paa Kors. Da nu Gjør kommer, lukke de hastig Døren bag ham. Næsten halvdød kommer han til det øverste Trin og segnede omkuld. Drengene bar ham ind i hans Stue og undervejs fortalte ham, at nu havde han smagt, hvorledes det var at faae Prygl, hvoraf han havde givet dem saa mange. En Sygdom var Følgen. Biskopen, dengang Latinskolens Enevolds-herre, fandt det betænkeligt at jage 32 Disciple ud paa engang. Magister Gjør havde fortjent Straffen. Sagen blev neddysset.» — En annen gang, forteller professor Larsen, passet guttene ham op da han kom tilbake fra sitt spisekvarter hos en madam Hansen, som bodde på «Sukkerhuset». De var alle utrustet med et velforsynt lager av sneballer, og da magisteren kom frem til skoledøren, slo mesterlectionerne denne i, samtidig som de øvrige lot det hagle ned over den arme magister med sneballer. Og han slapp ikke inn før alle ballene var opbrukt!

At magister Gjør efter slike tildragelser ikke lenger fant sin stilling i Roskilde holdbar, sier sig selv, og han begynte å søke sig bort fra skolen. I 1789 blev rektoratet ved katedralskolen i Kristiansand ledig efter Søren Monrad, som var forflyttet til Trondhjem. Gjør søkte embedet, og vedla sin ansøking den tidligere citerte anbefalingsskrivelse fra biskop Balle, samt en fra rektor Tauber. Denne er ikke fullt så anerkjennende som biskopen, men anbefaler allikevel en befordring, kanskje ikke minst fordi han så at Gjør måtte bort fra skolen. Det heter bl. a.: — «Det gaer Skolelærere, som længe blive siddende paa een og samme Post, ligesom visse Planter og Væxter, at de staae i Fare for at visne og gaae ud; blive de derimod omflyttede

og udrevne fra det ved Ensformighed kjedsommelige Ar-
beyde, faae de som nyt Liv og Styrke, og skyde som frugt-
bare Træer i Vejret, utbrede Skygge og meddele Frugter
til deres nærmeste og fjerneste Omkreds. Jeg ønsker derfor
oprigtig, at dette Forsøg paa Befordring maatte lykkes,
at ikke Supplikanten ved tiere Afslag skulde nedveies af
Mismodighed og blive unyttig for sin nuværende Post
og tilsidst uduelig til al kongelig Naade.»

Den 2. oktober 1789 fikk Salomon Gjør det embede han
søkte, og professor Larsen bemerker i den anledning lakø-
nisk: «Nu takkede Magisteren af, tog den smukke og gode
Jomfrue Hansen, som Alle misundte ham, til Kone, og
drog til Christianssand, hvor han var blevet Rector. Om ham
veed jeg Intet siden at have hørt».

Angående denne «Jomfrue Hansen» må det innskytes
nogen bemerkninger. Salomon Gjør giftet sig *ikke* før sin
avreise fra Roskilde. Først i 1795 blev han i Kristiansand
viet til en jomfru *Bolette Sophie Hansen*. Da vi for tiden
ikke har nærmere opplysninger om hennes herkomst, er
det ikke godt å avgjøre om disse to er identiske, men det
er meget tenkelig. Hun må isåfall ha fulgt med ham fra
Roskilde for å styre huset for ham, og det ligger da nær å
anta at hun var datter av den tidligere nevnte madam
Hansen på «Sukkerhuset». Det har vel vært litt av et pro-
blem for en gammel ungar som magisteren å skulle dra
til et fremmed land uten å ha noen til å stelle for sig, og
så har han nok rådspurt sin vertinne, som på sin side har
løst knuten ved å sende sin datter med ham. Hvis dette
holder stikk, kan man også godt forstå guttenes reaksjon
på denne begivenhet, idet den gode jomfru Hansen, hvis
alderen ved hennes død er riktig opgitt, dengang må ha
vært en fager ungmø på ca. 15 år, og sikkert meget om-
svermet av skolens unge kavalerer. At de så fikk se sin
erkefiende magisteren dra avgårde med henne, må jo ha
vært nokså bittert. —

Fra rektor Gjørs reise til Norge har vi bevart en anekdote, som forøvrig er den siste vi har om ham. Det er fru Conradine Dunker som forteller:

«Fru Brochmann fra Frederichshald havde været i Kjøbenhavn og vendte tilbage med agende Post. Hun havde sin Huusjomfru med, og i Vognen med dem kjørte [Jens] Zetlitz og en aldrende, stiv, pedantisk Magister, der hed Gjør, og som var ansat som Rector ved Latinskolen i Christianssand. Zetlitz havde spurgt Jomfru Rested, om hun havde lært noget Dansk i Kjøbenhavn, og da hun benægtede dette, sagde han: ‚De maae dog i det mindste kunne sige, jo jeg gør.‘ Paa Veien gjorde han hende nu alskens Spørgsmaal, hvortil hun svarede. ‚Jo jeg gør.‘ Omsider brød Magisteren ud i Vrede, at han ikke længer vilde taale, at man drev Spot med hans Navn. Jomfruen spurgte ham, hvad han hed, og da han ikke svarede, vendte hun sig til Zetlitz: ‚Veed De denne Herres Navn?‘ Zetlitz svarede: ‚Jo, jeg gør.‘»

III. REKTOREN

Salomon Gjør overtok sitt nye embede fra nyttår 1790. I den anledning finner vi i «Kristiansands Adresse»Kontors Efterretninger» for den 8. januar følgende notis: «I Gaar blev af Hans Høyerværdighed Hr. Biskop Tybring ved en ypperlig Dansk Tale indsat Rectoren ved den her værende Latinske Skole Herr Magister Gjør, i Overværelse af Herr Kammerherre og Stiftbefalingsmand Moltke og de fornemste af Stadens Indvaanere.»

Det rektorat han tiltrådte, var et av tvillingrikenes minste og ubetydeligste. Elevtallet var det laveste på mange år, bare 11, men steg i løpet av året til 16 og holdt sig deromkring så godt som hele rektor Gjørs tid, inntil der blev innført en ny skoleordning i 1806.

Årsakene til denne slette tilstand kan ha vært mange. Skolen rådet ikke over store midler, og hadde derfor bl. a. liten anledning til å utdele stipendier til trengende elever. Hertil kom at Kristiansand på den tiden var et meget dyrt levested. Christen Pram sier i sin innberetning av 1805 at byen var et av de dyreste steder i hele Europa, hvilket bl. a. resulterte i at folk fra distriktet like gjerne sendte sine sønner til andre steder med «Instituter» som stod i høiere anseelse, f. eks. Christiania eller Kongsberg. Hertil kom at byens embedsmenn for det meste lot sine sønner under- vise privat, fremfor å sende dem til skolen, og byens for- muende befolkning forøvrig bestod for det meste av kjøb- menn, som la større vekt på å skaffe sine sønner en solid

handelsutdannelse, gjerne i utlandet, enn å sette dem i en lærd skole.

Vi er så heldige at vi fra rektor Gjørs egen hånd har et dokument som kaster adskillig lys over skoleforholdene i Kristiansand på den tid, og som samtidig gir et lite innblikk i rektorens pedagogiske syn. Foranledningen var et skrift som hertug Frederik Christian av Augustenborg i 1795 sendte rektorene for samtlige lærde skoler i Danmark-Norge. Det var et forslag til en ny skoleordning, bygget på filantropinismen, det nye pedagogiske prinsipp som nettop på den tid var i ferd med å bryte igjennom. Man vilde ved dette system søke å få skolevesenet anlagt på en adskillig bredere basis enn den de gamle latinskoler hvilte på, idet det tok sikte på å bringe skolen i nærmere kontakt med det praktiske liv enn før. Hertugen interesserte sig levende for disse nye idéer, og forfattet selv det skrift han, riktignok anonymt, sendte alle rektorer i landet for å innhente deres betenkning over.

Rektor Gjørs «Underdanigst Promemoria» er datert den 25. april 1795. Det er meget kortfattet — bare på seks sider — hvilket han ber hertugen undskylde, da han ikke har hatt anledning til å utarbeide en utførligere beretning, «hvor varmt jeg end ønsker det Gode fremmet». Dette skyldes hans «Sygelighed, der i denne Vinter og For-Aar har været stor, og meget hindret min Virksomhed, saavel som mit daglige byrdefulde Skole-Arbeide; da jeg ey alene, uden Con-Rector*) maae daglig arbeide med Skolens øverste Classe, helst nu imod Dimission og tilstundende Examen, men endog formedelst den ene Collegas, af 2de, tilladte Fraværelse ved Akademiet, for at sustinere Examen Theologicum, maa af Mangel paa et dueligt Subject til Interims-Collega her paa Stedet, tillige forsyne bemeldte Collegas Discipler med daglig Underviisning, og har endnu

*) Den 15/5 1792 søkte Gjør om at det måtte bli oprettet et conrektorat ved skolen, men dette er altså blitt avslått.

dertil efter Begiering maattet tage Hr. Stifts-Amtmand og Kammer H: Levetzows, og Sal: Hr. Commandant og Kammer H: Undahls smaae Sønner med et Par andre af Byens Embeds-Mænds Børn under min private Veiledning, skjønt, saavidt giørligt er, deeltagende i den offentlige Underviisning.» —

Om selve forslaget sier han: «Vist nok vilde den af Forfatteren til Undersøgelsen saa heldig foretegnede Underviisnings Plan, i det hele betragtet, stifte den mest udbredte Nytte, naar kun ikke store Vanskeligheder af locale Omstændigheder, eller Mangel paa Fonds, skulde alt for meget sinke, om ey hindre dens heldige Udførelse.»

Disse hindringer skildrer han særlig ut fra sin egen skole: «En vigtig local-Hindring, i det mindste her paa Stedet, synes det at blive, at Skole-Cassens Fond er kun . . . omtrent 8000 Rdr., hvis Renter tilligemed Skolens øvrige løbende Indtægt udgiøre aarlig omtrent 600 Rdr., hvoraf 2de Skolens Colleger og jeg for en Deel lønnes, og Skolens nødvendige Udgivter tilligemed p. p. 200 Rdrs aarlige Stipendier bestrides, skjønt ikke uden et Slags bestandig Laan og Forskud paa nærmeste Indtægt. Føiede man end hertil, det ellers til et oprettende Con-Rectorat, henlagte Overskud af de for nylig bortsolgte Lectoratets beneficerede Godser, der skal omtrent udgiøre 10 000 Rdr., vilde dog disses Renter ikkun forhøie den aarlige Indtægt til 1000 Rdr., en alt for utilstrækkelig Sum, endog til blotte Lønninger, efter den intenderede Plan. Endnu mindre vilde noget overskyde til Understøttelses Stipendier, som dog her formedelst Stedets fleste Indvaaneres og omliggende Egenes Fattigdom vilde blive meget nødvendige, om ey Forældre, helst fraværende, ved Leve-Stedets Dyrhed skulde afskrækkes fra at lade deres Børn deeltage i den offentlige Skole-Underviisning. — — — Men de for Børnene, i følge Planen, betalende Skole-Penge vilde herpaa Stedet neppe udgiøre noget betydeligt, da Mængden af

Borgerne ere saa fattige, at 8 Rdrs. aarlige Skole-Penge vilde synes dem en trykkende Byrde, og den just ikke trængende Borger troer med hine, ey bedre end ved Søefarten at kunde anbringe deres tilvoxende Ungdom, og i ald Fald hellere med et lidet Tilstød anbringe dem som Apprentiss ved Farten udi Engelland, end de forsyne dem her hiemme med mere Underviisning, end lidet Regning og Skrivning og den til Confirmation nødvendige Religions Kundskab. Ja endog de formuende Handlende sende for det meste den endnu halv-voxne Søn til Stokton eller et andet Sted i Engelland, for der at lære Sproget og dannes til Handelen, og de synes at troe, at For-Smag paa Videnskaber og forberedende Kundskaber ere enten efter deres Børns Bestemmelse mindre vigtige, eller og, at det gierne kan overlades den unge Mand, forsynet med Nærings-Vid, i Fremtiden at danne sig selv.

Denne i det mindste hidindtil her paa Stedet herskende Tænke-Maade synes ey at spaae den offentlige Skole-Indretning nogen almindelig conflux, og klækkelig Indkomme af Skole-Penge, ligesom den hidindtil har forvoldet, at ikkun en og anden af de mindre formuende Borge-res Børn, eller fraliggende Forældres Sønner, i Haab om nogen Understøttelse ved Stipendia, have søgt Skolen; ja endog undertiden har Forældrene bortsendt dem til andre Stifters eller Steders bedre doterede Skoler for de der fallende større Stipendiers Skyld.

En anden ligesaa vigtig local-Hindring synes jeg at øyne i den her i Stiftet, ja næsten her i Landet, herskende Mangel, som man ved den intenderede Indretning i sær vilde føle, paa duelige Subjectis til Under Lærere ved Skolen, der dog helst maatte være af Stedets og Egnens egne Indfødte, for at kunde gjøre Regning paa noget Tilstød, om de med den for dem foreslagne Gage skulde nogenledes her kunde komme ud, i Betragtning af Stedets Dyrhed; da det ey engang har været mueligt, at udfinde en duelig

Student heromkring, der vilde og kunde forrette den fra-
værende Collegas partes, hvorfor jeg selv maatte paa-
tage mig dem, da hans medtjenende Collega undslog sig.
Den nærmeste Aarsag hertil er, saavidt jeg skønner, at de
fra Stiftet og Landet til Academiet dimmiterede enten, om
Evnen tillader det, blive liggende saalænge ved Academiet,
indtil de efter absolveret Cursus indtræde i en anden Leve-
Vey, eller og af Mangel paa Udkomme skynde sig strax
tilbage, og da omspredes i Condition hos Præster eller
andre i langt bortliggende Egne, indtil de med Leilighed kan
slippe til at sustinere Examen Theol.; og derpaa, for at
komme paa Vey til Embede, indtræde som Personelle Ca-
pellaner hos Præsterne, som her i Stiftet formedelst Kal-
denes Beliggenhed i sær trænge til saadanne Medhjæl-
pere.» — — —

Så går han over til å behandle selve den pedagogiske
side ved saken, som han gir sin fulle tilslutning: «I sær
holder jeg det overmaade ønskeligt og enhver tænkende
Mands Biefald værdigt, at de levende, og den tilvoxende
Ungdom, efter Landets Forhold og Forbindelser, saa vige-
tige, Tydske, Franske og Engelske Sprog tilligemed
Modersmaalet medtages i den offentlige Underviisnings
Kreds, hvis Afsavn hidintil jeg, saavidt Tiid og Leilig-
hed tillode det, ved privat Anførsel endog for mine publi-
que Discipler, i sær i Tydsk og Fransk har søgt at bøde
paa, skjønt jeg maae tilstaae, at mit øvrige alt for hyppige
Skole-Arbeide ikke tillod alt, hvad jeg deri ønskede at
udrette. Ligesaa høilig glæder jeg mig ved, at see den i
mange vore lærde Skoler saa meget hidintil tilsidesatte
Skrivning og Regning indlemmet udi Planen, tilligemed
Begyndelses Grundene af Mathematiken, som jeg ligeledes
har stræbt ved privat Anviisnng at give den mig betroede
Ungdom en liden Forsmag paa, og som her paa Stedet til-
ligemed Anførsel til Navigationen, for Handelens og Seilad-
sens Skyld, og Indbyggernes Hengivenhed til samme, vilde

være høist nyttige og nødvendige. Ikke kan jeg derfor andet, end med den mest deeltagende Varme lykønske mit Fædrene Land i Fremtiden, med Planens, om mueligt, hældige Udførelse.»

De innvendinger rektoren har, gjelder for det første klasseinndelingen, som søktes bibeholdt efter det gamle system med 3 klasser som det almindeligste. Men da den foreslåtte undervisning skulde omfatte 5 hovedavdelinger, kunde dette lett føre til visse vanskeligheter. Mon ikke «saa nyttig som Afvexling ellers er for den unge Lærling, den megen Krydsen af Lære-Timer i forskællige Fag, vilde i sær hos den spædere Unge føde nogen Forvirring og Adspredelse i Steden for en heldig Fremgang?»

Ellers har han også nogen innvendinger mot forholdet mellem overlærere og underlærere, samt rektors stilling som «primus inter pares». Ved en slik ordning måtte det bli «høist vanskelig og byrdefuldt, at vaage over, og staae til Ansvar for den hele, ellers vel indrettede, Machines ordentlige Gang og uafbrudte Virksomhed». Men dette er jo i og for sig ubetydelige innvendinger, og han er også selv opmerksom på at de «maaskee ved nøyere Prøvelse og dybere Indsigter vil lettelig bortfalde». — —

Av rektor Gjørs erklæring fremgår det med all ønskelig tydelighet at forholdene ikke lå særlig gunstig an for latinskolen i Kristiansand på hans tid, og årsaken til at han stillet sig så velvillig til filantropinismen og i sin reformiver gikk så radikalt tilverks, at skolen derved kunde stå i fare for å miste preget av lærd skole, må først og fremst søkes i disse forhold. Det har utvilsomt vært hans opfatning at skolevesenet i sin almindelighet trengte til en «modernisering», men særlig håpet han ved en slik omlegning av undervisningsplanen å kunne bringe sin egen skole på fote igjen, og ut fra dette synspunkt må også hans pedagogiske innstilling bedømmes.

Det tok imidlertid endel år før den nye skoleplan var

moden til gjennomførelse, og da selvfølgelig i en noget bearbejdet form. I Kristiansand blev den innført i 1806, og imens gikk alt på den gamle måten. Da det kan ha sin interesse å se litt nærmere på det pensum elevene dengang måtte legge op, vil jeg efter rektor Einar Aas anføre følgende: «Under rektor Gjørs rektorat sees fra 1796, hvad en student dengang måtte prestere: *Hebraisk*: Genesis, 1. bok av Salmene, Hoseas, Joel. *Gresk*: Det nye testamente, Herodots Euterpe, Homers Iliade og Epiktets Encheiridion. *I latin*: Horats oder bok 1—3, brever 2. bok med *ars poetica*, Vergils Aeneide, 1., 2. og 6. bok, Quintilian 10., 11. og 12. bok, Ciceros De officiis, 1—3, Brutus, Justinus og Eutropius, Phædrus og noe av Cornel. Nepos. — I religion: Guldbergs naturlige og åpenbarede teologi; Kalls historie og Sommerfeldts geografi. Bugges astronomia spherica og theoretica; samme forfatters lærebok i matematikk. Elementene i fransk og tysk».

Hvad matematikken og de levende sprog angår, hørte disse som vi har sett, ikke med til den pliktmessige undervisning, men var blitt meddelt elevene privat av rektor Gjør utenfor skoletiden. Selv var han jo en interessert og dyktig latiner, men han hadde også øinene åpne for verdien av de levende sprog. Og han har altså i Kristiansand fortsatt den frivillige undervisning i disse, som han hadde begynt i Roskilde.

Hans skoleprogrammer bærer også på forskjellig vis vidnesbyrd om denne hans interesse. Han var den første av de norske rektorer som i større utstrekning benyttet sig av morsmålet i sine programmer. Om dette sier han selv i sitt innbydelsesskrift fra 1804, «Om Talent», bl. a. følgende: « — — ligesom og det Bifald, som mine seneste Indbydelses-Skrifter udi Modersmaalet har fundet hos den blandede Kreds af Skolens ædle og ærede Velyndere, disse Blades nærmeste Læsere, som for en stor Deel vilde ansee et Program i det døde Rommer-Sprog for tabt eller kiæ-

dende Læsning, opmuntrer mig til ligeledes ved denne Lejlighed at betiene mig af samme».

I sitt program for 1805, riktignok på latin (oversatt: «Tale, forfattet i anledning av den ifjor forventede ankomst af den høitærede og høilærde herr Moldenhawer, våre lærde skolers fremragende direktør»), tar han sprogundersvisningen op til en nærmere behandling. Fra professor Engelstofts «Universitets- og Skole-Annaler» vil jeg citere følgende anmeldelse av dette lille skrift: «Forfatteren søger i denne Tale at vise, hvilken Middelvei der ved Undervisningen i de lærde Skoler bør holdes imellem de Ældres næsten overtroiske Ærbødighed og de Nyeres letsindige Foragt for den græske og romerske Philologie. Han gjør opmærksom paa Nødvendigheden af at bringe den ældre og nyere Literatur i Forbindelse med hinanden, og at behandle begge Dele saaledes, at de samvirke til Forstandens Udvikling, Smagens Dannelse og nyttige Kundskabers Bringelse. Han anbefaler især en rigtig Fortolkningskonst, der anfører Ungdommen til saavel i Henseende til Sprog som Indhold tydelig at fatte og grundigt at forstaae de Skribenter som giennemgaaes.»

Et annet fag rektor Gjør interesserte sig for — i det minste teoretisk — var gymnastikk. Han behandler riktignok ikke saken i sin erklæring over hertugen av Augustenborgs «Idéer», hvad 2 av de andre rektorer gjorde, men han tar spørsmålet op i sitt innbydelsesskrift for år 1800. «De gymnastica veterum puerili» (Om legemsøvelser for barn i oldtiden.) I praksis blev dog denne undervisning først optatt i forbindelse med den nye skoleordning i 1806, som Gjør bare såvidt fikk oppleve. Det blev da anbragt endel gymnastikkapparater i skolegården. — —

Som vi har sett, gikk rektor Gjør energisk inn for å bringe skolen på fote igjen, og sparte ikke sig selv på nogen måte. En av hans elever, Nils Vibe Stockfleth, sier i innledningen til sin «Dagbog over mine Missionsreiser i Fin-

marken», at «Christianssands latinske Skole var af Rector Gjør bleven bragt i et godt Ry ved de unge Mennesker, som han sendte ned til Universitetet».

Han dimitterte ialt 34 elever til universitetet, og flere av disse kom senere til å innta fremtrædende stillinger i samfundet. Vi kan nevne de 3 Eidsvolds-menn, kjøbmann Peter Valentin Rosenkilde fra Stavanger, sorenskriver, senere amtmann Lauritz Weidemann og sogneprest Laurentius Andreas Oftedahl. Videre har vi professor, dr. med. Nils B. Sørensen, borgermester i Trondhjem C. P. Hagerup, høiesterettsadvokat Jonas Anton Hjelm, den allerede omtalte finnemisjonær Nils Vibe Stockfleth, sorenskriver i Mandal Jens Edvard Kraft og byskriver Isaach Willoch i Kristiansand.

Men 34 studenter er ikke mange i et såpass langt tidsrum, og etter 1803 var det overhodet ingen. Til tross for Stockfleths rosende omtale kan det derfor neppe sies at det store og opofrende arbeide rektor Gjør nedla i sin skole, har vært kronet med større hell. Nicolai Wergeland sier i sin «Christianssands Beskrivelse» bl. a. at «Skolen var i Slutningen av hans Rectorat i en hensmægtende Tilstand og fik ligesom nyt Liv, da den blev reformeret efter den nyere Indretning. Antallet steg pludselig næsten til det dobbelte og vedbliver endnu at stige, hvortil ogsaa Byens Opkomst ei lidet bidrager». Dette siste skulde klart nok vise at skolens vanskelige stilling omkring år 1800 ikke saa meget skyldes rektoren og skolens ledelse som de spesielle lokale forhold i Kristiansand.

I 1798 fikk Kristiansands stift en ny biskop i den energiske dr. theol. Peder Hansen, en av rasjonalismens mest typiske representanter på en norsk bispestol. Han tok sig ivrig av skolevesenet i sitt stift, særlig almueskolene, men interesserte sig også levende for det høiere skolevesen i stiftsstad.

Ved en skrivelse av 15. september 1798 fikk han av

Kancelliet pålegg om å utarbeide en plan for en realskole for begge kjønn i forbindelse med latinskolen, og utbad sig ved skrivelse av 12. oktober samme år rektor Gjørs forslag til en slik kombinert skole. Dennes utkast kjenner jeg dessverre ikke, men biskopens eget, datert 26/3 1799, er nokså utførlig referert i sogneprest Fayes «Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie». Biskopen opplyser at den lærde skole, foruten aksidenser, i årlig rente har 1513 rdl. 3 skill., men bare 28 elever, mens tallet på byens ungdom er 663. Av disse er det, foruten embedsmennenes, 71 barn hvis foreldre kunde betale rimelige skolepenger. Alle disse ser «med inderlig Længsel det Øieblik imøde, da deres Børn her i Staden kunde undervises, i det Sted de For- muende, af Mangel paa hidtil havt Leilighed, have sendt deres Sønner til England, Scotland og Kjøbenhavn».

Skolefagene skulde deles i forberedende og lærde videnskaper. Til de første regnes religion, deklamering, kaligrafi, ortografi, matematikk forenet med aritmetikk, bokstavregning og geometri, den danske positive og borgerlige lovkyndighet, statenes historie, naturhistorie, astronomi, kunsthistorie, geografi, statistikk og handelskunnskap. — I de skjønne videnskaper: Det danske, tyske, franske og engelske sprog og dermed bekjentskap med nogen av de beste forstands- og hjertets produkter blandt prosaister og diktere i hvert av disse sprog. I de skjønne kunster: Musikk, sang, frihåndstegning, dans og noget av det mest anvendelige av arkitekturen til «Bekvemmeligheds og den sunde Smags Befordring».

Til de lærde videnskaper regnes det latinske, greske og hebraiske sprog, samt stiløvelser i latin og morsmål.

Rektor Gjør var her tiltenkt å forestå undervisningen i geografi, statistikk, Riisbrighs proportiones philosophiæ, astronomi samt hebraisk for dem som måtte ønske det.

I et promemoria som medfulgte dette utkast, fremkommer stiftamtmanden og biskopen med et besynderlig for-

slag om at rektoratet i Kristiansand skulde nedlegges og rektor forflyttes, da skolens kasse derved vilde bli satt istand til å utføre nyttige «Forbedringer og Indretninger» samt gi de øvrige lærere skikkelige lønningsforhold, så de ikke stadig søkte sig vekk! —

Denne vidtløftige skoleplan førte ikke til noget positivt resultat, skjønt det ser ut til at der ennå så sent som i 1803 har vært til drøftelse i kommisjonen for det lærde skolevesen, idet biskop Hansen i et brev av 25. oktober dette år sender denne en rekke opplysninger om latinskolen i Kristiansand.

Biskopens plan er efter Faye referert av rektor Einar Aas i hans «Kristiansands katedralskoles historie», hvorefter han fortsetter: «Hvorvidt der har vært noe samarbeide med biskopen og rektor i disse planer er meget tvilsomt». Som vi alt har sett, er dette helt uriktig, og av biskop Hansens «Archiv for Skolevæsenets og Oplysnings Udbredelse i Christiansands Stift» fremgår det at rektor Gjør også i andre saker har samarbeidet med biskopen. Bl. a. var han medlem av den kommisjon denne i 1799 opnevnte for å ta sig av fattigskolevesenet i stiftsstadens.

Det er i det hele tatt påfallende hvorledes rektor Aas søker å redusere Gjørs arbeide for skolen. Han nevner overhodet ikke hans «Promemoria» eller hans innstilling til den nye reformpedagogikk. At rektoren ikke har vært oppmerksom på selve manuskriptet, kan jo forstås, men en bok som Einar Sigmund: «Filantropinismens indflydelse paa den lærde skole i Norge» burde ikke vært oversatt. Heri tegnes et ganske annet bilde av Salomon Gjør, enn hos Aas, som tydeligvis har funnet en viss fornøielse i å referere tradisjonene fra Gjørs Roskilde-tid, samt hans forfatterskap, og har nøiet sig med det! —

Imidlertid ser det også ut til å ha funnet sted et kraftig sammenstøt mellem biskopen og rektoren nettop i 1803, uvisst av hvilken grunn. Den 20. april sendte Gjør en an-

søkning til Kongen, om at hans kone, hvis han døde, måtte forunnes 100 rdl. i årlig enkepensjon. Han anfører at en meget hård sykdom nylig har bragt ham på gravens rand. Under sitt 14-årige rektorat har han dimittert 26 kandidater, hvorav 5 har fått utmerket, den siste del beste, men ingen dårligste karakter. Hans nedbrudte helbred gjør ham «billigen bekymret for en elsket Kones med 3de uforsørgede smaae umyndige Børns haarde Skiebne». Stiftsamtmann og biskop uttalte sig rosende om Gjørs fortjenester, men kunde av økonomiske grunner ikke anbefale ansøkingen.

Et halvt år senere har pipen fått en annen lyd. Biskopen skriver i et brev av 31/10 1803 at man bør prøve å få rektor Gjør til frivillig å søke avskjed. Det vilde være det gagnligste både for ham selv og skolen. Hans «mindre Bequemhed» består ikke så meget i mangel på «mekanisk» ferdighet og grammatikalsk kunnskap, men han er «blottet for al æsthetisk Smag og philosophisk Skarpsind». Han finner dessuten Gjør gammeldags i sine pedagogiske metoder. Som et plaster på såret foreslår han at Gjør ved avskjeden tildeles «Professors Karakter» og får beholde sin gasje i pensjon.*)

Dette er nektelig en grusom salve, men det har her sikkert vært personlige forhold som har spilt inn. Rektor Gjør hadde kort tid i forveien dimittert 6 nye studenter på én gang, hvorav ennu en fikk karakteren utmerket, så skolen ser ihvertfall ut til å ha kommet i god gjenge igjen efter hans sykdom. Men Salomon Gjør hadde jo et hissig gemytt, og om biskop Hansen forteller Faye at man «fandt sig tilbakestødte ved hans prælatmæssige

*) I 1798 opgir Gjør sine inntekter til å være: Av skolekassen 240 rdl., 2/3 av avkastningen av det benefiserte gods og byksel, omtrent 515 rdl., det dobbelte av den sum hver av kollegene fikk av kirkelige handlinger, omtrent 120 rdl., det rektoratet tillagte av Agdesidens kirker, 30 rdl., samt testimonipenger for 2 kandidater årlig, 20 rdl., tilsammen 925 rdl.

Optræden, Myndighed og Fordringsfuldhed». Han har kanskje blandet sig mere op i skoleforholdene enn rektoren satte pris på, og at to slike karakterer så kunde komme til å støte alvorlig sammen, er ikke overraskende. Det ser efter biskopens siste bemerkning ut til at det er to tids- og skolesyn som her står mot hverandre. — — —

Imidlertid gikk arbeidet med å gjennomføre den foreslåtte omlegning av det lærde skolevesen i Danmark-Norge sin jevne gang. Reformen blev innført i den ene skole efter den annen. Undervisningen kom efter den nye plan til å omfatte følgende fag: Latin, gresk, morsmål, religion og sedelære, historie, geografi, aritmetikk og innskrenket geometri, foruten tysk og fransk, hvor dette var mulig. Eksamen blev temmelig skjerpert. De gamle conrektorer og hørere blev avløst av overlærere og adjunker.

Når rektor Sigmund hevder at Salomon Gjør ikke opplevet reformen, og henlegger dens innførelse i Kristiansand til «antagelig omkring den tid da rektor Amberg d. 19/9 1806 avløste rektor Gjør», er dette ikke riktig. Reformen blev innført fra nyttår 1806, hvilket fremgår av følgende avertissement som rektor Gjør lot innrykke i «Kristiansands Adresse Kontors Efterretninger» for 3/1 1806: «I følge Stiftets Ordre af Dags Dato skulde jeg herved give mig den Fornøielse, ærbødigst at anmode de Forældre eller Foresatte i og udenfor Byen, som ønskede deres Ungdom at deltage i den nye organiserede Real- og Cathedral-Skole, at melde sig hos Undertegnede inden Kongens Fødsels Dag den 29 Januarii, som den til den nye Indretnings Begyndelse fastsatte, meest passende, Tids Punkt».

Noget resultat av reformen fikk rektor Gjør imidlertid ikke oppleve, da han avgikk ved døden allerede efter etpar måneders forløp. Bortset fra at elevtallet steg endel ved at ikke-studerende også kunde nyde godt av undervisningen, svarte visstnok ikke resultatet til forventningene. I 1808 kommer Gjørs efterfølger, rektor Herman Amberg inn på

disse spørsmål i sitt latinske skoleprogram, hvis oversatte tittel lyder: «Om Kristiansand som sæte for en lærd skole». Han klager over de samme dårlige økonomiske forhold som rektor Gjør, og hevder som denne at byens utpregede kjøbmansånd stiller sig hindrende iveien. Og ennå så sent som i 1823 forteller dikteren Andreas Munch som dette år kom til skolen, befant den sig i en foreldet tilstand hvad bestyrelse og undervisning angikk. Den nyere tids skole-reformer var ennå ikke trengt inn, og alt gikk i den gamle slendrian. — Vi tør imidlertid anta at det var reformen av 1806 som da var blitt foreldet. — —

Til rektorens plikter hørte å utsende årlige skoleprogrammer eller innbydelsesskrifter til å påhøre den offentlige eksamen. Fra rektor Gjørs hånd kjennes nu 15 slike programmer, men det kan for den saks skyld godt ha vært flere. De er med tiden blitt meget sjeldne og vanskelige å få tak i. Selv ikke Universitetsbiblioteket eier dem alle. Fire av dem er taler m. m. ved forskjellige høitidelige anledninger innen kongefamilien, de øvrige behandler særlig pedagogiske og klassiske emner. Etpar er allerede nevnt, de øvrige er følgende (de latinske titler i oversettelse efter rektor Aas' bok):

Om de sanne forhold mellem lærere og elever og de gjensidige plikter som kan utledes herav. (1790.)

Om de spor man finner hos grekerne og romerne av, at ungdommen studerte især litteraturen. (1790.)

Om utvelgelse av begavelser. (1791.)

Om den metode som tidligere blev brukt i studiet av Pythagoras' idéer. (1792.)

Om Servius Tullius' lover som må holdes, også av konger. (1795.)

Om de gamle grekeres — d. e. også romeres —
barneopdragelse. (1798.)

Om Fædrelands Kierlighed. (1801.)

Om Genie. (1802.)

Å komme nærmere inn på disse programmer her lar sig ikke gjøre. Det får være tilstrekkelig at titlene står og vidner om rektorens interesser. Avhandlingene har alle vært meget kortfattede og ubetydelige, og ikke gitt anledning til nogen dyperegående behandling av stoffet. «Enkelte Strøer-Tanker» kaller han dem selv. De har da heller ikke gitt ham rang blandt byens «videnskapsmenn» på den tiden. Av disse finner Christian Pram i 1805 såre få. Det er først og fremst domprost, senere biskop Christian Sørensen, som med interesse dyrket studiet av naturfag og oldsaker, samt den residerende kapellan Hans Engelhart, som var en ivrig dyrker av botanikk og fysikk. Videre var ingeniørkaptein Benoni d'Aubert og stadsfysikus Petersen dyktige utøvere av sine respektive fag. Til to unge menn som nettop var kommet op fra Kjøbenhavn for å overta lærerstillinger ved latinskolen, blev der likeledes stillet store forhåpninger. (Den ene av disse var Nicolai Wergeland.) Men utover dette var det ikke noget som fortjente navn av «videnskap» på det lille sted. — — —

I byens offentlige liv tok rektoren neppe noen aktiv del. Derimot er det sannsynlig at han i kraft av sin stilling som en av byens høieste embedsmenn har vært meget med i det kulturelle og selskapelige liv i stiftsstad. Men på dette punkt er kildene, som rimelig kan være, temmelig sparsomme. Om han har vært medlem av klubben og de musikalske og dramatiske foreninger vet jeg ikke, men da disse tildels tallet over hundre av byens fornemste innvånere, er det nokså sannsynlig. Om hans innstilling til disse kunstarter har vi ikke bevart nogen direkte vidnesbyrd, men ifølge en annonse i byens avis fra september 1802,

stillet han beredvillig skolens lokaler til disposisjon for en konsert på valthorn av kammermusikus Paczensky fra Prag. — Å slutte noget bestemt ut fra et slikt isolert tilfelle, er vel imidlertid ikke riktig.

Derimot sees han av og til å ha luftet sitt poetiske talent og optrådt som leilighetsdikter, særlig ved kongefamiliens fødselsdager og andre høitidelige anledninger, som var offisielle festdager og blev feiret med stor pomp og prakt i begge riker. Som nevnt var 4 av rektor Gjørs programmer enten taler ved slike anledninger, eller innbydelser til å påhøre en tale. Til «H. K. H. Kron-Printsens høie For-mæhling» i 1790 diktet han en kantate som han lot trykke sammen med en innbydelse til å påhøre en tale i samme lykkelige anledning, og til Kongens og Kronprinsens fødselsdager i 1793, henholdsvis 29. og 28. januar, forfattet han og rådmann Glückstad hver sine arier som blev sunget ved de respektive festligheter, den første i et større selskap hos stiftamtmann Levetzow, den annen i «et tæt ved Byen beliggende Hus». Det var ved den anledning 150 gjester tilstede, med fyrverkeri og dans til langt på natt. Disse arier blev siden offentliggjort i byens avis sammen med festberetningene. — — —

Blandt de mangler som Christen Pram fant ved Kristiansand var også den, at det hverken offentlig eller privat fantes noget bibliotek eller en boksamling av betydning, heller ikke nogen bokhandel. Dette siste stemmer dog ikke helt med de faktiske forhold, da det regelmessig avvertes bøker tilsalgs gjennom byens avis nettop på den tid Pram opholdt sig der. Og katedralskolen hadde allerede omkring 1780 et bibliotek på ca. 700 bind, opprettet på rektor Nicolai Femmers initiativ, og for størstedelen istandbragt ved gaver fra byens borgere. I årenes løp var det også øket med ytterligere 200—300 bind. Endel av dette var selvfølgelig mindre verdifulle ting, og i 1806 blev der ved offentlig auksjon bortsolgt ialt 222 bind overflødige

bøker. Men på den annen side hadde man fra skoledireksjonen i Kjøbenhavn gjennom professor Moldenhawer i 1805 fått opsendt 196 «udsøgte Verker», som ialt utgjorde 483 bind. Etter oprydningen i 1806 kom skolebiblioteket til å bestå av tilsammen 1108 bind.

Om byens befolkning hadde adgang til disse bøker, vites ikke, men om så var, har vel borgerskapet kun i ringe utstrekning funnet nogen glede ved de bokskatter latin-skolen hadde å by på. For å bøte på denne mangel på «saavel offentlige, som private Bogsamlinger, der kunne læses af Mængden» trådte endel av byens innvånere efter et oprop i «Efterretningerne» for 12. november 1790 sammen og stiftet et «Læse-Selskab», hvis formål det var å skaffe medlemmene «de bedste Bøger i det Danske, Tydske, Engelske og Franske Sprog, som Selskabets Direktører besørge indkjøbte». Bøkene skulde sirkulere blandt medlemmene og derefter staa under opsyn av selskapets bibliotekar. Da det omtrent med én gang viste sig at det var mange som avholdt sig fra å melde sig inn i selskapet av frykt for at det utenlandske bokutvalg skulde bli for dominerende, blev det bestemt at dette for det første bare skulde omfatte oversettelser til dansk. Hvis man siden fikk råd til det, og det ikke fandtes noget brukbart utvalg på dansk, skulde man gå til anskaffelse av den beste litteratur på andre sprog.

Da disse meddelelser fra Læse-Selskabet kunngjøres helt anonymt, vet vi ikke hvem det er som har tatt initiativet til dets opprettelse eller stått for bestyrelsen av det. Av enkelte meddelelser frem gjennom årene ser vi imidlertid at rektor Gjør var en av selskapets bærende krefter like til sin død. Selskapet holdt sine sammenkomster på katedralskolen og hadde sitt bibliotek der, og sommeren 1792 offentliggjorde rektor Gjør under sitt navn en fortegnelse over endel nysankomne bøker til selskapet. Medlemmenes interesse for saken kunde ofte være slapp, og det må derfor gang på

gang innskjerpes at bøkernes cirkulasjon skal foregå hurtig. Alle uregelmessigheter på dette punkt må straks meldes til rektoren, som ved hver kvartalsamling skal fremlegge disse anmeldelser «til Mulcts Erlæggelse». — Hvor mange medlemmer selskapet hadde, er ikke helt klart, men i de siste år av dets beståen blev listen over de nye bøker og deres fordeling blandt medlemmene offentliggjort i avisen. Det høieste medlemstall jeg har påtruffet, er 32.

Nogen måneder efter rektor Gjørs død lot generalmajor Tobiesen i byens avis innrykke en annonse, hvori han sier at «Forinden Rector Gjør ved Døden afgik, havde nogle af Læseselskabets Medlemmer i en Samling bestemt, at dette Læseselskab skulde ophæves; men siden saadan Tid er der ikke skeed nogen Bestemmelse, hvad der med Selskabets Bogsamling skal foretages». Da han engang hadde vært valgt som direktør for selskapet, tillot han sig nu å sammenkalle medlemmene for å ta en endelig avgjørelse i saken. Det endte med at selskapets boksamling blev solgt ved auksjon på latinskolen den 8. oktober 1806. Det blev altså ikke noget av den bestemmelse man ved selskapets stiftelse hadde sluttet, om at hvis selskapet engang i tiden kom til å bli opløst, skulde dets boksamling tilfalle Kristiansands by som begynnelse til et offentlig bibliotek.

10 dager efter gikk også rektorens egen boksamling under hammeren. Da jeg for tiden ikke har hatt anledning til å gjennomgå auksjonsprotokollen, kjenner jeg dessverre intet til samlingens størrelse og innhold, men den har vel for en stor del omfattet klassisk filologi. — — —

Efter kongelig bevilling blev rektor Gjør den 12. november 1795 viet i huset til *Bolette Sophie Hansen*. Hun var dengang ca. 21 år gammel, mens han var 30 år eldre! Som tidligere nevnt, har vi ingen sikre opplysninger om hennes slekt, men overlæge Herman Gjør har — efter kilder jeg ikke kjenner — notert følgende: «Der bor endnu [1865]

Medlemmer af hendes Familie i Aarhus, hvor hendes Fader var Gartner». Dette stemmer jo dårlig med optegnelsene fra Roskilde, men det blir forhåpentligvis engang anledning til å ta spørsmålet op til en grundigere undersøkelse. —

De fikk følgende barn, alle født i Kristiansand:

1. *Anne Dorothea Fredrikke*, f. 1. oktober 1797, d. 5. mai 1866.

Gift med biskop i Hamar *Halvor Olsen Folkestad*, f. 28. november 1807, d. 30. september 1889.

2. *Andrea Nicoline*, f. 22. mars 1800, d. 14. september 1820.

3. *Magnus Andreas*, f. 30. november 1801, d. 5. september 1874 som fhv. sogneprest til Hetland.

4. *Fredrik Nicolai*, f. 3. oktober 1804, d. 7. mai 1865 som sogneprest til Bø i Telemark.

Angående disse henvises forøvrig til stamtavlen. — — —

Den 21. april 1806 endte Salomon Gjørs slitsomme arbeidsdag efter kort tids sykdom. Hans svake helbred hadde gang på gang kastet ham på sykeleiet. Nu klarte den ikke lenger den kraftige påkjønning skolelivet bød ham, og la ham i en for tidlig grav. Ifølge doktor Herman Gjørs optegnelser var dødsårsaken pleurit.

Tirsdag den 18. november samme år blev det på latin-skolen holdt auksjon over endel av hans eiendeler, efter bekjentgjørelse i byens avis bestående av: «Guld, Sølv, Tin, Kobber, Mæssing, Jern, Glas og Stentøj, endeel Kiøbenhavnsk Porcellain, 2 Lysekroner, et Taffeluhr, en Mahogny Sopha, 2 dito Komoder og Spilleborde samt Stole, Borde, Skabe, Speile og andre Trævare, item Linned og Sengeklæder». Hertil kom som allerede nevnt, hans boksamling.

Kort tid efter måtte enkefru Gjør fraflytte sin bolig i katedralskolen og averterte den 28. november 1806 at hun

«ønsker at faae 2 a 3 Værelser med Kiøkken til Leje eller et passende Huus tilkiøbs». —

Rektorinne Gjør satt tilbake med 4 barn i alderen 9—2 år, og i temmelig små kår. Om hun blev bevilget nogen enkepensjon, er efter hvad vi har sett meget tvilsomt, men hun var ennu ung og forstod nok å slå sig igjennem på en eller annen måte. Hun skal dessuten ha fått økonomisk støtte av nogen slektninger, så hun klarte å holde sine sønner frem til en god utdannelse. Stor sorg voldt det henne at den yngste datter blev revet bort i sin fagreste ungdom under en epidemi som i 1820 herjet i Kristiansand, men hun hadde på den annen side den store glede å se sine øvrige barn vel anbragt.

Selv blev hun boende i Kristiansand til 1838, da hun flyttet med sin nygifte datter og svigersønn til Kopervik, hvor denne hadde fått post som lærer. I 1841 fulgte hun med dem til hans første sognekall, Mo i Telemark, hvor hun avgikk ved døden den 11. september 1844, 70 år gammel.

*

200 år efter Salomon Gjørs fødsel lever 75 etterkommere av ham, hvorav 28 mannlige og 47 kvinnelige, de yngste i 7. generasjon. Av hans efterslekt bærer 20 familienavnet, eller er for gifte kvinners vedkommende født Gjør. De menn som idag fører slektens navn er følgende:

Ingeniør Halvor Folkestad Gjør, f. 1871.

Fotograf Magnus Gjør, f. 1880.

Forstmester Christopher Tostrup Gjør, f. 1881.

Alle 3 tilhører 4. generasjon, og navnet vil derved utdø i og med 5. slektledd.

KILDER

Som nevnt i forordet, har det på grunn av krigen ikke vært mulig å foreta arkivundersøkelser i Danmark. Det norske arkivmateriale har dessverre også for en stor del vært utilgjengelig på grunn av evakuering, likeledes meget av den eldre litteratur på Universitetsbiblioteket, bl. a. Salomon Gjørs egne skrifter. Dog har jeg fra Arkivkontoret på Kongsberg fått endel opplysninger.

For genealogiens vedkommende har jeg hovedsakelig vært henvist til å benytte mig av nogen papirer efter overlæge Herman Gjør, hvoriblandt et brev fra overlærer F. E. Hundrup, samt min egen korrespondanse med Landsarkivet for Sjælland og Stadsarkivet for Kjøbenhavn for etpar år siden.

Den øvrige benyttede litteratur er følgende:

- Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728. Kbh. 1906.
- R. Nyerup og J. E. Kraft*: Almindeligt Litteraturrexikon for Danmark, Norge og Island. Kbh. 1820.
- H. Ehrencron-Müller*: Forfatterlexikon, omfattende Danmark, Norge og Island inntil 1814. B. III. Kbh. 1924.
- Bibliotheca Danica. Udg. ved Chr. V. Bruun. B. III. Kbh. 1896.
- F. E. Hundrup*: Biographiske Efterretninger om de Candidater som ved Kjøbenhavns Universitet have underkastet sig philologisk Embedsexamen. Hefte II. Roskilde 1851.
- S. N. J. Bloch*: Bidrag til Roskilde Domscoles Historie. Hefte I og II. Roskilde 1842—43.
- Nyeste Kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager for Aar 1785.

- Provst Daniel Peter Smiths Erindringer fra hans Skolegang og Læretid i Roskilde. (Kirkehistoriske Samlinger, III. Række, B. 4, s. 657—96.)
- Jens H. Larsen*: Minder fra Roskilde Latinskole i Slutningen af det 18de Aarhundrede. (Vor Ungdom 1900, s. 1—23.)
- Henrik Steffens*: Hvad jeg oplevede. Overs. af. F. Schaldermose. B. I. Kbh. 1840.
- Conradine Dunker*: Gamle dage. Kra 1909.
- Einar Aas*: Kristiansands katedralskoles historie 1642—1908. Oslo 1932.
- Einar Sigmund*: Filantropinismens indflydelse paa den lærde skole i Norge omkring aar 1800. Kra 1916.
- Christen Pram*: Indberetning til det Kongelige General-Land-Oeconomie og Commerce Collegium indeholdende oeconomicke Bemærkninger paa en efter kongelig Befaling i Aaret 1805 foretagen Reise i Norge. (Avskrift i Kildeskriftfondet, Oslo, efter originalmanuskript i det Store Kgl. Bibl. i Kjøbenhavn.)
- Salomon Gjør*: Underdanigst Promemoria [angående hertugen av Augustenburgs «Ideer vort lærde Skolevæsens Indretning vedkommende».] Datert Xsands Skole d. 25. Apr: 1795. (Avskrift i Universitetsbiblioteket i Oslo, efter originalmanuskript i det danske Rigsarkiv.)
- Salomon Gjør*: Om Talent. Chr.sand 1804.
- L. Engelstoft*: Universitets- og Skole-Annaler, 1806, B. I. Kbh. s. å.
- Nils Vibe Stockfleth*: Dagbog over mine Missionsreiser i Finmarken. Chra 1860.
- Nicolai Wergeland*: Christianssands Beskrivelse. (I utdrag meddelt ved Ludvig Daae i Historisk Tidsskrift, II. Række, B. 3.)
- Andreas Faye*: Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie. Chra 1867.
- Peder Hansen*: Archiv for Skolevæsenets og Oplysnings Udbredelse i Christianssands Stift. B. I. Kbh. 1800.
- Kristianssands Adresse Kontors Efterretninger. Årgangene 1790—1806.
- Sigurd Engelstad*: Magister Salomon Gjør og hans efterkomere. Oslo 1936.

Generationernes Afd. A.

	III	IV	V	VI	VII
		Elieser Gad, IV. 1. cand. jur.	Hother Clausen Gad, V. 1. Grosserer.	{ Harald Blicher Gad, VI. 1. Arkitekt. { Mogens Gad, VI. 2. Kunstmaler.	
		Henrik Georg Clausen Gad, IV. 2. Pastor.	{ Aage Gad, V. 2. Pastor. Viggo Gad, V. 4. Farmer. Regnar Gad, V. 6. Ingeniør.	{ Carl Gad, VI. 3. Mag. art., Rektor. { Axel Gad, VI. 4.	—Tue Riise Gad, VII. 3.
			{ Peter Chr. Stenersen Gad, V. 8. Pastor.	—Niels Henrik Georg Clausen Gad, VI. 17. { Carl Chr. Gad, VI. 27. Pianist. { Aage Johs. Gad, VI. 28, fhv. Bibliotekass. { Poul Gunnar Gad, VI. 29. cand. polit., Sekretær. —Jørgen Peter Herskind Schilling Gad, VII.	
	Peter Chr. Stenersen Gad, III. 2. Biskop.	Christian Sophus Gad, IV. 3. Stiftsprovst.	Carl Gad, V. 9. Bogh.komis.	{ Svend Henrik Ernberg Gad, VI. 31. { Ole Chr. Victor Ernberg Gad, VI. 32, cand. mag.	
		Jens Carl Gad, IV. 4. Student.	{ Henrik Gottlieb Nik. Gad, V. 10. Lektor. Johs. Gad, V. 11. cand. polit. Axel Fr. Gad, V. 12. Dommer.	—Sigurd Bøttern Gad, VI. 34. { Einar Fog Gad, VI. 38. Sømandspræst. { Johs. Fog Gad, VI. 39. Lærer og stud. mag.	
		Gottlieb Ernst Clausen Gad, IV. 5. Forlagsboghandler. Lars Svane Gad, IV. 6. Henrik Nicolaj Clausen Gad, IV. 8. Varemægler.	{ Ove Stenersen Gad, V. 14. Kpt. i Hæren. Peter Chr. Stenersen Gad, V. 18. Oscar Tønsberg Gad, V. 19. Forlagsboghandler. Frederik Hegel Gad, V. 20. Forlagsboghandler.		
		Jacob Marius Elieser Kristian Gad, IV. 9. Dpmt.chef.	{ Jørgen Pram Gad, V. 29. Lavrids Fr. Gad, V. 31. Pastor.	{ Jacob Marius Gad, VI. 55. Gaardejer. Jørgen Gad, VI. 56. Lauritz Gad, VI. 57. Jørgen Gad, VI. 58.	{ Jørgen Gad, VII. 9. { Lavrids Gad, VII. 10.
		Frederik Vincens Gad, IV. 10. Pastor.	{ Jørgen Axel Vincens Gad, V. 33. Jørgen Gad, V. 34. Marius Pram Vc. Gad, V. 35. Frants V. S. J. Gad, V. 38. Chr. S. A. Vc. Gad, V. 39. Sofus A. Vc. Gad, V. 40. Viggo Vc. Gad, V. 44.	{ Helge Vincens Gad, VI. 60, stud. mag.	
Elieser Gad, II. 20. Pastor.	Jørgen Gad, III. 3. Pastor.	Christen Pram Gad, IV. 11. Provst.	{ Johs. Gad, V. 45. Arkitekt. S. Frederik Kornerup Gad, V. 46. Sofus Gad, V. 47. Chr. Gad, V. 50. Jørgen Gad, V. 51. Christen Pram Gad, V. 52. Entreprenør. Chr. Fr. Kornerup Gad, V. 54.	{ Pram Kornerup Gad, VI. 67. { Osvald Kornerup Gad, VI. 68.	
		Elieser Agapetos Gad, IV. 15. cand. phil. Jørgen Østerø Gad, IV. 19. Christen Pram Gad, IV. 21. cand. jur., Fuldm. Rud Hroar Gad, IV. 22. Pastor.	—Erik Gad, V. 63. Pastor.	{ Christen Pram Kornerup Gad, VI. 72. Kontorist. { Hans Jørgen Kornerup Gad, VI. 75.	
	Christen Pram Gad, III. 4. Provst.	{ Carl Aug. Gad, IV. 24. Overlæge. Elieser Chr. Gad, IV. 25. Gaardejer. Hans Schultz Gad, IV. 26. Pastor. Niels Christoffer Gad, IV. 28. Skibstømrer.	{ Svend Gamel Gad, V. 65. Konsul. Knud Gamel Gad, V. 66. Landmd. Valdemar Gamel Gad, V. 68.	{ Erik Pram Gad, VI. 78. { Ejnar Pram Gad, VI. 79, stud. art. { Ulf Gad, VI. 80, stud. med. { Finn Gad, VI. 81. Student.	
	Isak Bendtsen Gad, III. 6.	Edvard Aug. Gad, IV. 30. Skibskpt. Christian Ad. Johs. Gad, IV. 35. Grosserer.	—Edvard Aug. Gad, V. 73. Installatør.	—Knud Carl Aug. Gad, VI. 82. Landmd.	
	Isak Marius Bendtsen Gad, III. 7. Provst.			—Knud Chr. Gad, VI. 95.	
	Theodor Nonus Gad, III. 9. Pastor.				
	Elieser Theophilus Gad, III. 10. Pastor.				

DIS-Danmark

1 0 5 4 0